

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН ОСОБАМИ З РІЗНИМ ТИПОМ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ

Сосна Р. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ruslansosna7@gmail.com*

Питання детермінації поведінки людини розглядалося ще давньогрецькими філософами. Геракліт докладно розглядав потреби та потяги, пов'язуючи потреби із умовами життя. Сократ підкреслював важливість контролю за власними потребами. Платон вважав, що потреби, потяги та пристрасті являють собою «душу, що жадає», яка потребує керування з боку «благородної та розумної души» [3]. Аристотель [1] пов'язував прагнення із метою, в якій представлений корисний або шкідливий об'єкт.

Прагнення ж визначаються потребами і пов'язаними з ними почуттями задоволення та незадоволення, функція яких – оцінка, придатні чи непридатні об'єкти для організму. Таким чином, Аристотель вважав, що активність людини має природне обґрунтування [1].

У ХХ ст. з'явилися теорії мотивації, які стосуються лише людини. Поряд із органічними, тобто вродженими природними потребами, у психології з'являється поняття про вторинні, психогенні потреби, які формуються у ході навчання та виховання (у широкому розумінні).

Під мотивом найчастіше розуміють причину, яка лежить в основі вибору дій і вчинків, сукупності зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта [4]. Мотив також можна визначити як поняття, що в узагальнюючому виді являє собою багато диспозицій. З усіх можливих диспозицій найбільш важливим є поняття потреби. Її ще називають станом нужди людини в окремих умовах, які необхідні для нормального існування та розвитку.

Мотиваційна сфера особистості є структурованою і ієрархізованою сукупністю мотивів. В сукупності мотивів можна виділити ряд підсистем: наприклад, в мотивах професійної діяльності виділяють як мотиви праці взагалі (що виявляються в бажанні працювати), так і мотиви праці по даній професії і спеціальності [2].

Мотиваційна сфера особистості оцінюється на основі всіх параметрів, використовуваних для оцінки як окремого мотиву, так і мотивації в цілому. При цьому передбачається аналіз, перш за все, ієрархічності мотивів всіх основних видів діяльності. Оцінка мотивації дуже складна. Разом з тим вона необхідна для визначення ефективності діяльності особистості в майбутньому.

Ми виходимо з того, що мотиваційні стратегії не формуються в ізоляції – вони тісно пов'язані зі структурними суперечностями особистості, що виникають за умов внутрішнього конфлікту.

Коли особистість переживає суперечності між різними полюсами «Я» – наприклад, між внутрішніми бажаннями та соціальними обмеженнями, між імпульсом і контролем, між потребою в близькості й страхом відторгнення – у ній накопичується внутрішня напруга. У таких умовах мотивація вживання психоактивних речовин може служити своєрідним «регулятором» цієї напруги: через речовину людина отримує тимчасове полегшення, зняття активності конфлікту або компенсацію нестачі ресурсів.

Цю динаміку можна описати як рух мотивації від первинного (імпульсивного, гедоністичного) етапу до вторинного (компенсаторного, залежного). На першому етапі речовина «дає» нові відчуття, стимулює емоцію, на другому – виступає як стабілізатор внутрішнього середовища. У разі посилення внутрішньоособистісної конфліктності, мотивація стає жорсткішою, менш гнучкою й менш чутливою до альтернатив.

Важливо, що внутрішньоособистісний конфлікт не просто фон, а активний чинник модифікації мотивації. Наприклад, конфліктна структура може визначати, який саме мотив (усвідомлений чи латентний) потенційно виявиться домінуючим у мотиваційній системі. У цьому сенсі мотивація вживання психоактивних речовин – це не просто «реакція на зовнішні стимули», а продуктивна відповідь на внутрішні суперечності особистості.

Розгляд конкретних поєднань загострених рис особистості дозволяє припускати, що мотиви вживання психоактивних речовин матимуть специфічні профілі:

– агресивно-депресивне поєднання: характерним можуть бути мотиви емоційного звільнення, розрядки агресії, зменшення тривоги. Вживання речовини як «виходу» з внутрішньої напруги.

– параноїдно – потреба в травматичній прив'язаності: мотивація компенсації тривоги, страху відторгнення, прагнення «контрольованої близькості» через речовину.

– шизоїдно – театральне поєднання: мотиви експресії, прагнення вийти за межі емоційної дистанції – наркотик як спосіб пережити емоційне «голосіння».

– обсесивно-компульсивно – нарцистичне поєднання: мотиви контролю, підтримки активності, ризик як маркер самоствердження.

– шизоїдно (експансивне) – антиемоційність: мотивації втечі, знечування емоцій, прагнення «заморозки» внутрішніх станів [5].

Ці гіпотези мають емпіричне підґрунтя у працях, що аналізують мотивацію вживання наркотиків серед молоді. Зокрема, у роботі

О. Шигиди [5] досліджувалася позитивна мотивація вживання психоактивних речовин у підлітків, що може розглядатися як один з компонентів мотиваційної системи в конфліктному контексті.

Мотиваційна стратегія вживання психоактивних речовин не є статичною, вона має динаміку, яка корелює із розвитком внутрішнього конфлікту. На початкових етапах мотивація може бути епізодичною, ситуативною, з акцентом на новизну або соціальний контекст. У міру заглиблення конфлікту і посилення внутрішньої напруги частішає перехід до мотивів уникання дискомфорту, компенсації внутрішніх дефіцитів, підтримки стабілізації психологічного стану.

Якщо особистість не знаходить альтернативних ресурсів для регуляції внутрішньої напруги (психологічна підтримка, соціальна адаптація), мотивація до вживання речовини може закріпитися як стійка стратегія. Вона перестає бути лише «реакцією», а стає частиною самоідентичності: «Я – той, хто бере стимул», «мій стан через речовину».

Крім того, мотивація може включати і проактивні елементи: прагнення до контролю ризику, потреба періодично відчувати себе «живим», прагнення до межового досвіду. Ці мотиви особливо проявляються у тих, хто має конфлікти між нудьгою та стимулом, між пасивністю й активністю.

Узагальнюючи, можна стверджувати: мотивація вживання психоактивних речовин у осіб із внутрішньоособистісними конфліктами не є випадковою реакцією на зовнішні фактори, а структурованим феноменом, у якому внутрішній конфлікт формує «архітектуру мотивацій». Різні конфліктні структури створюють різні «розкладки» мотивів – від імпульсивних до компенсаторних і стабілізаційних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Політика. К.: Вид-во Соломії Павличко, 2005. 240 с.
2. Гончарова Н.О. Загальна характеристика ранньої юності. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці : навч. посіб. для педагогів вищих навчальних закладів / [Н. О. Гончарова, Ю. Л. Горбенко, Ю. І. Калюжна, В. Ф.Моргун та ін.] ; за ред. К. В. Седих. Полтава: Астроя, 2018. С.43–79.
3. Діоген Лаертський. Про життя, навчання і виречення знаменитих філософів. К., 1979. 184 с.
4. Кочарян О.С., Савіна, М.В., Антонович, М. О. Система відносин наркозалежної особистості. *Психологічне консультування і психотерапія*. Т. 1, Вип. 8. 2017. С. 16-23.
5. Шигида О. С. Дослідження мотивації використання наркотичних засобів особами підліткового віку: дипломна робота. Одеса: Державний університет «Одеська національна юридична академія», 2019. 120 с.